

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA RUS TILINI O'QITISHDA KOMMUNIKATIV YONDASHUV ASOSIDA O'QUVCHILARNING NUTQIY KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Raxmatova Feruza Shuxratovna

Buxoro shahar 2-o'rta ta'lim maktabi

Rus tili fani o'qituvchisi

raxmatovaferuza323@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablarida rus tilini o'qitish jarayonida kommunikativ yondashuvdan foydalanishning metodik imkoniyatlari yoritilgan. O'quvchilarning rus tilida og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish, muloqot jarayonida mustaqil fikrlash va o'z fikrini grammatik hamda mazmunijihatdan to'g'ri ifodalash ko'nikmalarini shakllantirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Kommunikativ mashqlar, dialog va monologlar, rolly o'yinlar, muammoli vaziyatlar hamda juftlik va guruhli ishlardan foydalanishning samaradorligi tahlil qilinadi. Shuningdek, rus tili darslarida kommunikativ kompetensiyani shakllantirishga xizmat qiluvchi metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: rus tili, kommunikativ yondashuv, kommunikativ kompetensiya, nutqiy ko'nikma, metodika, interfaol metodlar, dialog, monolog, o'quvchi, ta'lim.

Аннотация: В статье рассматриваются методические возможности использования коммуникативного подхода в процессе обучения русскому языку в общеобразовательной школе. Особое внимание уделяется развитию устной и письменной речи учащихся, формированию навыков самостоятельного мышления и правильного выражения своих мыслей на русском языке. Анализируется эффективность использования коммуникативных упражнений, диалогов и монологов, ролевых игр, проблемных ситуаций, парной и групповой работы. Предлагаются методические рекомендации по формированию коммуникативной компетенции учащихся на уроках русского языка.

Ключевые слова: русский язык, коммуникативный подход, коммуникативная компетенция, речевые навыки, методика, интерактивные методы, диалог, монолог, учащийся, обучение.

Abstract: The article discusses the methodological possibilities of using a communicative approach in teaching Russian in secondary schools. Particular attention is paid to developing students' oral and written speech, independent thinking, and the ability to express their ideas correctly in Russian. The effectiveness of communicative exercises, dialogues and monologues, role-playing activities, problem situations, pair work and group work is analyzed. Methodological recommendations for developing students' communicative competence in Russian language lessons are also presented.

Keywords: Russian language, communicative approach, communicative competence, speech skills, methodology, interactive methods, dialogue, monologue, student, teaching.

Bugungi ta'lim jarayonida chet va xorijiy tillarni, shuningdek, o'quvchi uchun ikkinchi til sifatida o'rganilayotgan rus tilini amaliy jihatdan egallash muhim vazifalardan biridir. Tilni o'rganish jarayonida faqat grammatik qoidalarni yodlash yoki lug'at boyligini oshirishning o'zi yetarli emas. O'quvchi o'rgangan til birliklaridan real kommunikativ vaziyatlarda foydalana olishi, savollarga javob berishi, suhbatni davom ettirishi, o'z fikrini izchil bayon qilishi va boshqalarning fikrini tushunishi lozim.

Shu nuqtayi nazardan, rus tili ta'limida kommunikativ yondashuvdan foydalanish dolzarb metodik masalalardan biri hisoblanadi. Kommunikativ yondashuvning asosiy maqsadi tilni muloqot vositasi sifatida o'rgatishdan iborat. Bunda dars jarayonida o'quvchining faol ishtiroki, mustaqil fikrlashi va nutqiy faoliyati ustuvor ahamiyat kasb etadi.

O'quvchi rus tilida muloqot qilish jarayonida yangi so'zlarni, grammatik shakllarni va sintaktik konstruksiyalarni tabiiy ravishda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladi. Natijada nazariy bilim amaliy nutqiy ko'nikmaga aylanadi.

Kommunikativ kompetensiya tushunchasi.

Kommunikativ kompetensiya — shaxsning muayyan kommunikativ vaziyatda til vositalaridan maqsadga muvofiq va samarali foydalana olish qobiliyatidir. Rus tilini o'rganayotgan o'quvchi uchun bu kompetensiya bir necha muhim ko'nikmalarni o'z ichiga oladi:

1. suhbatdoshning nutqini tushunish;
2. savol berish va savollarga javob berish;
3. o'z fikrini og'zaki ifodalash;
4. dialog va monolog tuzish;
5. yozma fikrni izchil bayon qilish;
6. til birliklarini kommunikativ vaziyatga mos qo'llash;
7. suhbat jarayonida muloqot qoidalariga rioya qilish.

Shuning uchun rus tili darslarida grammatik mavzularni ham kommunikativ vaziyatlar bilan bog'lash maqsadga muvofiq.

Masalan, "Hozirgi zamon fe'llari" mavzusini o'rganishda o'quvchilarga faqat fe'l qo'shimchalarini yodlatish bilan cheklanmasdan, quyidagi kommunikativ topshiriqni berish mumkin:

— Что ты делаешь после школы?

- Я читаю книгу.
- А твой друг что делает?
- Он занимается спортом.

Bunday mashq orqali o'quvchi grammatik qoidani real muloqotda qo'llaydi.

Dialogik nutqni rivojlantirish.

O'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda dialog alohida o'rin tutadi. Dialogik nutq o'quvchidan tez fikrlashni, suhbatdoshni tinglashni va unga mos javob berishni talab qiladi.

Darslarda kundalik hayotga yaqin mavzulardan foydalanish yaxshi natija beradi:

- “Mening oilam”;
- “Maktabda”;
- “Do‘konda”;
- “Kutubxonada”;
- “Shifokor huzurida”;
- “Transportda”;
- “Bo‘sh vaqtim”;
- “Mening sevimli mashg‘ulotim”.

Masalan, “Do‘konda” mavzusida ikki o'quvchi sotuvchi va xaridor rollarini bajarishi mumkin. Bunda o'quvchilar rus tilidagi murojaat shakllari, savol-javob konstruksiyalari va miqdor ifodalaridan foydalanadilar.

Monologik nutqni shakllantirish.

Kommunikativ kompetensiyaning yana bir muhim tarkibiy qismi monologik nutqdir. O'quvchi ma'lum mavzu asosida mustaqil ravishda fikrini bayon qila olishi kerak.

Buning uchun quyidagi topshiriqlardan foydalanish mumkin:

- 1-topshiriq. Rasm asosida 5–6 ta gap tuzing.
- 2-topshiriq. “Mening sevimli fanim” mavzusida kichik monolog tayyorlang.
- 3-topshiriq. Berilgan so‘zlardan foydalanib, hikoya tuzing.
- 4-topshiriq. Boshlangan hikoyani davom ettiring.

Bunday mashqlar o'quvchilarning so‘z boyligini faollashtirish bilan birga, gaplarni mantiqiy ketma-ketlikda tuzish qobiliyatini ham rivojlantiradi.

Interfaol metodlardan foydalanish.

Kommunikativ yondashuvni amalga oshirishda interfaol metodlar samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi. Ayniqsa, juftlik va kichik guruhlarda ishlash o'quvchilarning darsdagi nutqiy faolligini oshiradi.

Masalan, “Savol-javob zanjiri” metodida bir o'quvchi savol beradi, ikkinchi o'quvchi javob beradi va keyingi savolni o'zi tuzadi.

“Rolga kirish” metodida esa o'quvchilar muayyan hayotiy vaziyatni sahnalashtiradilar.

“Muammoli vaziyat” metodida o‘quvchilarga muayyan vaziyat beriladi va ular rus tilida yechim taklif qiladilar.

Masalan: “Siz yangi shaharga keldingiz. Mehmonxonani topishingiz kerak. Yo‘ldan o‘tayotgan kishidan qanday qilib yordam so‘raysiz?”

Bu topshiriq o‘quvchini tayyor gapni takrorlashga emas, balki mustaqil ravishda til vositalarini tanlashga undaydi.

Lug‘at bilan ishlashning kommunikativ xususiyati.

Rus tilini o‘qitishda lug‘at boyligini shakllantirish ham kommunikativ faoliyat bilan bog‘liq bo‘lishi kerak. Yangi so‘zlarni alohida yodlashdan ko‘ra, ularni gap va vaziyat ichida qo‘llash samaraliroqdir.

Masalan, “спорт” mavzusida:

спорт — заниматься спортом — спортсмен — спортивный — тренировка
so‘zlari berilib, o‘quvchilarga quyidagi savollarni berish mumkin:

— Каким спортом ты занимаешься?

— Как часто ты тренируешься?

— Почему ты любишь этот вид спорта?

Shunday qilib, yangi leksik birliklar bevosita nutqiy faoliyatda qo‘llanadi.

METODIK TAVSIYALAR.

Rus tili darslarida kommunikativ kompetensiyani samarali shakllantirish uchun quyidagi metodik tamoyillarga amal qilish maqsadga muvofiq:

Birinchidan, darsda o‘quvchining nutqiy faolligini oshirish kerak. O‘qituvchi dars davomida imkon qadar kamroq monologik nutq qilib, o‘quvchilarga ko‘proq gapirish imkoniyatini yaratishi lozim.

Ikkinchidan, topshiriqlar real hayotiy vaziyatlarga yaqin bo‘lishi kerak. O‘quvchi “Bu bilim menga qayerda kerak bo‘ladi?” degan savolga amaliy javob topa olishi muhim.

Uchinchidan, grammatik materialni kommunikativ vaziyat bilan bog‘lash lozim. Grammatik qoida nutqda qo‘llanilgandagina amaliy ahamiyat kasb etadi.

To‘rtinchidan, juftlik va guruhli ishlarni muntazam tashkil etish zarur. Bu usul har bir o‘quvchiga gapirish uchun ko‘proq imkoniyat yaratadi.

Beshinchidan, o‘quvchilarning xatolariga nisbatan ijobiy munosabat shakllantirish kerak. Nutqiy mashqlar vaqtida har bir xatoni darhol to‘xtatib tuzatish o‘quvchining gapirishga bo‘lgan ishonchini pasaytirishi mumkin. Muhim xatolarni mashqdan so‘ng umimlashtirib tahlil qilish maqsadga muvofiq.

ILMIY-AMALIY YANGILIK

Tadqiqot doirasida rus tilini o‘qitishda kommunikativ yondashuvni izchil qo‘llashning metodik modeli taklif etiladi. Mazkur model “motivatsiya — kommunikativ vaziyat — til materiali — amaliy nutqiy faoliyat — refleksiya” ketma-ketligi asosida tashkil etilishi mumkin.

Bunday yondashuvda o'quvchi avvalo kommunikativ vaziyat bilan tanishtiriladi, so'ng vaziyatni hal qilish uchun zarur bo'lgan til materiallari beriladi. Keyingi bosqichda o'quvchi ushbu materialdan mustaqil ravishda foydalanadi. Yakunda o'z nutqiy faoliyatini baholaydi.

Mazkur metodik ketma-ketlik rus tili darslarini o'quvchi uchun mazmunli va amaliy jihatdan yo'naltirilgan tarzda tashkil etishga xizmat qiladi.

XULOSA: Umumiy o'rta ta'lim maktablarida rus tilini o'qitishda kommunikativ yondashuvdan foydalanish o'quvchilarning nutqiy faoliyatini rivojlantirish uchun muhim metodik imkoniyat yaratadi. Tilni faqat nazariy bilim sifatida emas, balki real muloqot vositasi sifatida o'rgatish o'quvchilarning amaliy ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi.

Dialog, monolog, rol o'yin, muammoli vaziyat, juftlik va guruhli ish kabi metodlardan foydalanish orqali o'quvchilarning rus tilida mustaqil fikr bildirish, suhbatni davom ettirish va o'z fikrini izchil bayon qilish ko'nikmalarini rivojlantirish mumkin.

Shunday qilib, kommunikativ yondashuv rus tili ta'limining amaliy yo'nalishini kuchaytirib, o'quvchilarda kommunikativ kompetensiyaning shakllanishiga xizmat qiladi. Kelgusida mazkur metodik yondashuvni turli yosh guruhlarida tajriba-sinovdan o'tkazish, o'quvchilarning nutqiy natijalarini mezonlar asosida baholash va samaradorligini statistik jihatdan aniqlash ushbu yo'nalishdagi tadqiqotlarning muhim vazifalaridan biri bo'lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Азимов Э.Г., Щукин А.Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). — М.: ИКАР, 2009.
2. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. — М.: Просвещение, 1991.
3. Щукин А.Н. Обучение иностранным языкам: Теория и практика. — М.: Филоматис, 2006.
4. Леонтьев А.А. Язык, речь, речевая деятельность. — М.: Просвещение, 1969.
5. Зимняя И.А. Педагогическая психология. — М.: Логос, 2004.
6. Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. — М.: Русский язык, 1989.
7. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. — Toshkent, 2020.
8. O'zbekiston Respublikasi umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standarti. — Toshkent.
9. Rus tili fanidan umumiy o'rta ta'lim maktablari uchun o'quv dasturlari. — Toshkent.